

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Nuo krizės prie galimybių: naujų humanitarų manifestas

2014-04-02

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Humanitariniai mokslai

AUTORIUS: Dario Martinelli

DATA: 2014-04

Pasauliniu mastu nepastebima lyg vėžys plinta liga – milžiniška krizė, kurios žala demokratinei santvarkai ateityje bus neišmatuojama. Tai – pasaulinė išsilavinimo krizė.

Nussbaum (2010: 1-2)

Ištakos

Humanitariniai mokslai, kaip pabrėžia daugelis šaltinių, šiuo metu patiria daugialypę krizę, kuri apima keletą organiškai susijusių aspektų: humanitarinių mokslų vaidmuo ir įtaka visuomenėje silpsta, jų populiarumas tarp studentų ir mokslininkų mažėja, o humanitarų – žinių kūrėjų ir skleidėjų – įvaizdis blanksta.

Svarbiausia šios krizės priežastimi laikoma šiuolaikinė vakarietiška visuomenė, kuri bando nusistatyti naujus prioritetus, daugiausia dėmesio skirdama ekonominiams pokyčiams (tiek pokyčių, tiek prioritetų kryptis dažniausiai yra neokapitalistinė), – ji ne tik *sudarė sąlygas* krizei kilti, bet ją ir gilina. Žinoma, tai tiesa, tačiau būtų neišmintinga kaltinti vien išorinius veiksnius. Visiems priimtina sprendimą galima rasti tik išsamiai ir savikritiškai įvertinus situaciją. Tam tikru atžvilgiu mūsų, humanitarinių mokslų atstovų, didžiausias trūkumas yra tai, kad vis dar galvojame, esą mus supantis pasaulis gali visiškai pasikeisti, tačiau tai niekaip nepalies mūsų pačių. Esame įpratę manyti, kad mūsų tapatybė šventa ir neliečiama, nors taip samprotaudami tą tapatybę išduodame. Vėliau šią mintį išplėtosiu, tačiau pirmiausia norėčiau apžvelgti įvairius aspektus, kaip krizė buvo analizuojama pastaruosius keletą metų.

Kad skirtingų požiūrių apžvalgą galėčiau pateikti 360 laipsnių kampu, įvertinau įvairaus pobūdžio pasisakymus: nuo mokslinių straipsnių iki statistikos, nuo akademinų ataskaitų iki viešų pasisakymų per konferencijas, apskritojo stalo diskusijų ir straipsnių laikraščiuose. Kiekvienas išreiškia savitą požiūrį, siekia vis kitokių tikslų, yra skirtas kitiems skaitytojams ir atkreipia dėmesį į skirtingas tos pačios problemos aspektus.

Pradėkime nuo skaičių, kurie rodo sumažėjusį (kartais net išnykusį) susidomėjimą humanitariniais mokslais. Pavyzdžiui, Ispanijos statistikos instituto duomenimis, Europoje suteiktų akademinių laipsnių skaičius humanitarinių mokslų srityje tarp 1998-ųjų ir 2010-ųjų labai sumažėjo. Pateikiami ir atskirų pasaulio institucijų duomenys. Pagarsėjusiame Harvardo universiteto pranešime teigiama, kad perpus sumažėjo stojančiųjų į humanitarinių mokslų srities studijas – nuo 14 proc. 1966 m. iki 7 proc. 2010-aisiais (*Addressing a Decline in Humanities Enrollment*, 2013); maždaug 50 proc. sumažėjo ir Yale'o universiteto studentų humanitarų, be to, nebėra reikšmingo skirtumo tarp studijuojančių vyrų ir moterų skaičiaus.

Tiesa, tokius duomenis patvirtina ne visi šaltiniai. Prof. Benjaminas Schmidtas iš *Northeastern* universiteto (Bostonas, JAV) teigia: „*Humanitarinių mokslų ilgalaikį – nuo 1950-ųjų iki šių dienų – nuosmukį lėmė tai, kad moterys pradėjo rinktis kitas profesijas*“ (Schmidt 2013). Iš tikrųjų iki 8-ojo dešimtmečio dauguma aukštojo mokslo siekusių moterų rinkosi edukologijos (40 proc.) arba humanitarinių mokslų specialybes (50 proc.), o antroji feminizmo banga paskatino jas siekti kitokios karjeros – ypač verslo ir matematikos mokslo srityse. Moterų skaičiaus sumažėjimas neišvengiamai pakoregavo bendrą humanitarinius mokslus pasirinkusiųjų statistiką.

Negana to, keletas universitetų pasaulyje sujungė socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetus, katedras ar institutus, tikėdamiesi sustiprinti studijų programas, pakelti mokslo standartus. Įdomu, kad beveik visų šių institucijų rinkodaros strategija remiasi ta pačia žinute: *humanitariniai + socialiniai mokslai = įgūdžiai, padėsiantys sukurti geresnę pasaulį*. Pavyzdžiui, Masačusetso technologijos instituto – MIT (JAV) Humanitarinių mokslų, menų ir socialinių mokslų fakulteto šūkis yra toks: „*Geros idėjos keičia pasaulį*“; Penn State Behrendo koledžas (JAV) skelbia ugdantis „*sėkmingo gyvenimo įvairialypiame pasaulyje įgūdžius*“; Jacobso universitetas Vokietijoje teigia, kad humanitarinių ir socialinių mokslų fakulteto programos suteikia išsilavinimą, konkurencingą tarptautiniu mastu, sužadina kūrybiškumą ir inovatyvų mąstymą, suteikia pagrindą sėkmingai įsidarbinti ir yra paremtas moksliniais tyrimais; Lakeheado universiteto (JAV) Humanitarinių ir socialinių mokslų fakulteto tinklalapis pradedamas Sokrato citata: „*Neištirto gyvenimo neverta gyventi*“, ir taip toliau.

Pabrėžiami ir kiti dalykai. Pavyzdžiui, *4Humanities* (Amerikos, Kanados, Jungtinės Karalystės ir Australijos mokslininkų humanitarų jungtinė skaitmeninė grupė) atliko itin išsamų tyrimą „*Humanitarinių mokslų svarba*“. Jo rezultatai parodė, kad politinėje ir finansinėje sferose vadovaujančias pozicijas dažniausiai užima humanitarinį išsilavinimą turintys žmonės. 2012-aisiais 60 proc. JAV generalinių direktorių, 65 proc. JK parlamento narių ir daugiau kaip du trečdaliai verslininkų turėjo humanitarinį išsilavinimą. 2008-aisiais – pasaulinės ekonominės krizės metais – Kanadoje 91 proc. baigusiujų humanitarinius mokslus vis dar galėjo susirasti darbą. 54 proc. JK universitetų ekonominio svorio lemia humanitariniai ir socialiniai mokslai (papildomų duomenų galima rasti *Terras et al.* 2013).

Tačiau humanitarinių mokslų tyrimams finansuoti skiriama vos 0,45 proc. JAV valstybės tyrimų biudžeto ir ne daugiau kaip 1,06 proc. ES tyrimų biudžeto – taigi akivaizdu, kad skirtumas tarp humanitarinių ir kitų mokslo sričių finansavimo yra milžiniškas. Žinoma, humanitarinių mokslų tyrimai dažniausiai yra nebrangūs ir reikalauja palyginti nedidelių investicijų į technologijas. Pavyzdžiui, branduolinės

energetikos, inžinerijos ar biochemijos tyrimams reikiamos patalpos, įranga gali kainuoti milijonus, o didžiausios humanitarų išlaidos dažniausiai apima keleto išvykų į konferencijas finansavimą, šūsnio knygų, naujo nešiojamojo kompiuterio įsigijimą. Vis dėlto atotrūkis tarp humanitarinių mokslų ir kitų sričių tyrimų finansavimo yra pernelyg didelis, net ir turint omenyje skirtingas išlaidas. Taigi turėtų būti ir kitų priežasčių.

Kaip ir reikėjo tikėtis, tokius duomenis palydėjo intelektualų pasipiktinimo banga. Du žinomiausi pavyzdžiai yra Marthos Nussbaum knyga „Ne pelno siekiantys – kodėl demokratijai reikia humanitarų“ (angl. *Not for Profit – Why Democracy Needs the Humanities*, 2010) ir Amerikos menų ir mokslų akademijos pranešimas „Dalyko esmė“ (angl. *The Heart of the Matter*, Broadhead et al. 2013). Šių leidinių požiūris šiek tiek skiriasi, tačiau juos vienija bendra žinutė – humanitarinius mokslus reikia remti, nes jie kuria: 1) žinias, įgūdžius ir gebėjimus, kurių reikia, kad gerai gyventume XXI a. demokratijoje (Broadhead et al. 2013: 10), 2) inovatyvumą, konkurencingumą, stiprybę (ten pat: 11), 3) ir lyderystę glaudžiai susisaisčiusiame pasaulyje (ten pat: 12).

Palyginimui:

„Tikrasis civilizacijų susidūrimas yra vidinė žmogaus sielos kova, kur godulys ir narcisizmas kovoja su pagarba ir meile. Mano nuomone, visos šiuolaikinės visuomenės sparčiai pralaimi šią kovą, nes maitina jėgas, kurios didina prievartą ir veda į nužmoginimą, bet pamiršta pasirūpinti tomis, kurios padeda ugdyti lygiavertiškumo ir pagarbos kultūrą. Jei aiškiai nekalbėsime apie tai, kokie svarbūs yra humanitariniai mokslai ir menai, jie išnyks, nes iš šių sričių pinigai neuždirbami. Humanitariniai mokslai ir menai susiję su kur kas kilnesniais dalykais: su tuo, kad pasaulis taptų geresne vieta gyventi, su tuo, kad žmonės vieni kitus matytų kaip visavertes būtybes, turinčias savo mintis ir jausmus, vertas empatijos ir pagarbos, su tuo, kad tautos nugalėtų baimę, įtarumą ir gebėtų dalyvauti diskusijoje, pagrįstoje tarpusavio supratimu ir protingais argumentais“ (Nussbaum 2010: 143).

Ne visi su tuo sutinka. Pavyzdžiui, dr. Diana E. Sheets iš Ilojaus universiteto (JAV) straipsnyje *Huffington Post* teigia, kad krizę, viena vertus, skatina „*persisotinimas socialinio teisingumo politika*“, antra vertus, humanitariniai mokslai stokoja kultūrinių sąsajų. Kitaip tariant, humanitarai, rūpindamiesi „*tapatumo politika, socialine nelygybe ir lyčių kova*“, pamiršta didžiąją klasikinę literatūrą ir meną – ne tik didingus, bet, visų pirma, sudėtingus kūrinius, kuriems suvokti reikia įdėti pastangų. Kultūrinės humanitarinės žinios pasiekia visuomenę iš kitų šaltinių, visų pirma, žiniasklaidos, todėl yra susijusios tik su *populiariąja kultūra*:

„Trūksta konceptualių metodikų, kurios padėtų studentams pagrįsti savo nuomonę autoritetingomis žiniomis. Kodėl? Jiems nebuvo pasakyta, kad kai kurie moksliniai šaltiniai yra geresni negu kiti, kad kritinis mąstymas reiškia išmanymą ir atvirumą netgi toms idėjoms, kurios prieštarauja jų įsitikinimams.“

O antai mokslininkai inžinieriai mokosi ir daro tokius pat sudėtingus dalykus kaip anksčiau, įgydami teorinį pranašumą prieš humanitarus. Kaip rasti sprendimą?

„Studentai privalo suprasti Vakarų kultūros paveldo pagrindus, jie turi atidžiai

skaityti, vykdyti rimtus tyrimus, įsitraukti į sudėtingą kritinio mąstymo procesą, net jeigu tai prieštarauja jų pasaulėžiūrai. Be abejo, tai reiškia, kad reikės grįžti prie Vakarų civilizacijos pamatų, kurie buvo pakloti, laikantis griežtų akademinių standartų. Humanitarinės krypties mokslai turėtų atsisakyti pseudomarksistinio socialinės lygybės katekizmo ir postmodernistinio nihilizmo, kurį puikiai reprezentuoja Johnas Rawlsas. Mūsų studentai turi grįžti prie tiesos, grožio ir gėrio paieškų, nes tai sudaro visos Vakarų tradicijos pagrindą“ (Sheets 2013).

Toks požiūris netiesiogiai susijęs su prof. Peterio André-Alto iš Laisvojo Berlyno universiteto nuomone, išreikšta 2012-aisiais. Humanitarinius mokslus jis vadina intelektualinės jėgos, gilumo ir nepriklausomybės pamatu. Harvardo universiteto Menų ir humanitarinių mokslų fakulteto dekanė dr. Diana Sorensen taip pat mano, kad humanitariniai mokslai padeda „treniruoti protą, formuoti mąstymo įgūdžius, įdomiai išreikšti idėjas ir gerai rašyti. Jie padeda susikurti įrankius, kurie leistų spręsti sudėtingas problemas“ („Dėl humanitarinių mokslų populiarumo tarp stojančiųjų mažėjimo“, 2013).

Komentuodamas humanitarinių mokslų krizę, Lee Siegelis *Wall Street Journal* apie tokio požiūrio trūkumus rašo:

„Mums sakoma, kad formalaus išsilavinimo, ypač literatūros išmanymo, trūkumas yra žalingas ir sukelia daug asmeninių sutrikimų, pavyzdžiui, žmogus nesugeba kritiškai mąstyti, aiškiai rašyti, atjausti kitų žmonių ir jais domėtis, jo neapima pažinimo džiaugsmas, jis nenori skaityti didžiosios literatūros, baigęs mokslus, nemoka atpažinti tiesos, grožio ir gėrio.

Pagirtinas šis didingas susirūpinimas piliečiais. Tačiau visa tai – tik sentimentali išgalvota baimė.

Literatūros paskaitos aukštosiose mokyklose yra palyginti naujas fenomenas. Iki XIX a. pabaigos universitetinės literatūros studijos neegzistavo. Prieš tai humanitariniais mokslais buvo vadinamos graikų ir lotynų kalbų studijos; kitą būtinąją išsilavinimo dalį sudarė Biblijos studijavimas. Niekas niekada nėra nesvarstė, kad į formalią studijų programą reikėtų įtraukti romanus, apsakymus, eilėraščius ar dramas. Jie buvo laisvalaikio dalis“ (Siegel 2013).

Pastebima tendencija humanitarinius mokslus tapatinti vien su literatūra, ir tai yra susiję su tam tikromis kultūrinėmis nuostatomis (pavyzdžiui, labai dažnai nustatoma takoskyra tarp humanitarinių mokslų ir menų, menotyrą priskiriant pastariesiems), tačiau šioje diskusijoje tegul „literatūra“ reiškia visą mokslo sritį. Siegelis nurodo ir didžiausią atšalimo literatūrai (t. y. humanitariniams mokslams) privalumą: „studentai pasirenka tas specialybes, kurios yra labiausiai susijusios su realiu gyvenimu.“ Nuo šiol jauni žmonės galės mėgautis klasika ir iš jos mokytis: „Šis socialiai ir ekonomiškai bevertis užsiėmimas vadinamas transcendencija, jo įvertinti neįmanoma rašiniiais ar pažymiais. Literatūra yra pernelyg šventas dalykas, kad jos mokytume. Ją reikia tik skaityti.“ Net jeigu tai pasakyta kaip komplimentas, Siegelis siūlo humanitariniams mokslams netaikyti akademinių suvaržymų ir leisti, kad jie taptų „gyvenimo pamokomis“.

Pabaigai – gana pesimistiškas prof. Johno Paulo Russo iš Majamio universiteto (JAV) pasvarstymas su Jacques'o Ellulio filosofijos atgarsiais. Profesorius „didžiuoju“ humanitarinių mokslų priešų laiko technologijas, o „dvasinę savitransformaciją“ supranta kaip apsisprendimą:

„Nors toks palyginimas atrodo labai tolimas, vertėtų prisiminti, kad Vakarų humanitarai jau yra išgyvenę kultūros tremtį į vienuolynus. Šiandien, kai neišvengiamai priklausome technologinei visuomenei, švietimo idėjos iš Lindisfarne ir Cîteaux, St. Gall ir Monte Cassino turėtų mus vesti tarnavimo žodžiui keliu. Pasak Burckhardto, Vakarų kultūrą ir vėl galėtų išgelbėti asketai“ (Russo 1998: 41).

Taigi, susiduriame su dar viena problema – technofobija.

Tikslai, iššūkiai ir galimybės

„Humanitariniai mokslai primena mums, kas buvome, ir padeda numatyti, kur link einame. Humanitariniai mokslai – kalbų, literatūros, istorijos, kino, teisės, filosofijos ir religijos studijos – remdamesi kritiniu mąstymu ir vaizduote ugdo mūsų kūrybiškumą, moko priimti vieniems kitų skirtumus, panašumus ir įvairiausius požiūrius. Socialiniai mokslai atskleidžia istoriškai susiklosčiusius gyvenimo dėsnius. Iš gamtos mokslų perimtais stebėjimo ir eksperimentiniais metodais antropologija, ekonomika, politikos mokslai ir valdymas, sociologija, psichologija ir kiti socialiniai mokslai tiria ir numato žmonių elgesį, organizacinius procesus. Visi kartu jie padeda mums suprasti, ką reiškia būti žmogumi, vienydami pasaulio bendruomenę“ (Broadhead et al. 2013: 9).

Prieš pradėdamas vardyti pagrindinius manifesto (tiksliau tariant, apmąstymų, kurie galėtų tapti manifestu) punktus, norėčiau apibendrinti pagrindinius klausimus, kurie kyla, analizuojant įvairius šaltinius:

- 1) **Stiprybės:** humanitariniai mokslai skatina kritinį ir analitinį mąstymą; jie padeda suprasti ir išmanyti demokratijos ir socialinio teisingumo principus; jie ugdo lyderystę, kultūrinę ir etinę vertybes.
- 2) **Problemos:** humanitariniams mokslams trūksta ekonominio svorio; jie suvokiami kaip „nepraktiški“, o jų atstovams sunku įsidarbinti; humanitarai nesusipėja su technologijų pažanga.
- 3) **Krizė:** mažas institucinis finansavimas arba jo visai nėra; studentų skaičius mažėja; silpsta domėjimasis humanitariniais mokslais; intelektualai praranda visuomenės lyderių vaidmenį.

Planuojant naujųjų humanitarinių mokslų projektą, reikėtų apmąstyti visus šiuos aspektus, nepamirštant straipsnio pradžioje minėtos savikritikos. Visi aukščiau aptartieji požiūriai apima priežastis, dėl kurių humanitarai turėtų kaltinti „sistemą“, bet ne save. Bandydamas suderinti abu šiuos aspektus, aptarsiu septynis pagrindinius tikslus, kuriuos humanitarai turėtų suformuluoti ir jų siekti.

Visa tai, apie ką čia bus kalbama, norėčiau pristatyti nauju terminu *numanitariniai mokslai* (t. y. nauji+humanitariniai, angl. *Numanities*). Šios tyrimų koncepcijos, inicijuotos 2014-ųjų sausį Kauno technologijos universiteto Tarptautiniame semiotikos

institute (ISI), siekis - atsižvelgiant į šiuolaikinės visuomenės dinamiką ir problemas, suvienyti skirtingas humanitarinių mokslų kryptis ir stengtis kartu nugalėti gilėjančią krizę. Beje, nors susiklosčiusią situaciją daugelis mokslininkų vadina krize, reikėtų turėti omenyje ir platesnę etimologinę šio žodžio reikšmę - išvertus iš graikų kalbos *krisis* reiškia „pasirinkimą, apsisprendimą, lemtingą posūkį“. Kitaip tariant, krizė yra būtina raidos sąlyga.

Prieš pradėdant diskutuoti apie *numanitarinių* mokslų koncepciją, būtina paminėti, kad ji neturi specifinio *mokslinio* turinio, todėl šis tekstas ir pateikiamas kaip manifestas, o ne kaip mokslinė paradigma ar kas nors panašaus. Tai reiškia, kad kitų naujų sričių ir tyrimų krypčių atstovai, kuriems rūpi tos pačios problemos (posthumanitarai, transhumanitarai, skaitmeninės srities humanitarai ir kiti) *numanitarams* yra ne *varžovai*, o kolegos, galintys siūlyti savus sprendimo būdus. Mūsų skelbiamas požiūris yra ne nauja „teorija“ ar „filosofinė paradigma“ - *numanitariniai* tyrimai reiškia ne vieną kokią nors konkrečią tyrimų kryptį, o greičiau apima įvairius mokslininkų, bandančių modeliuoti naują humanitarinių mokslų tapatumą, apibrėžti jų vietą visuomenėje, požiūrius. Tikslai, įvardyti manifeste, yra *požiūrių visuma*, o ne specifinės teorinės rekomendacijos.

Numanitariniai mokslai apima ir siekia plėtoti: 1) tradicines humanitarinių mokslų kryptis tiek, kiek jų tyrimai yra susiję su šiandien aktualiomis problemomis (pavyzdžiui, menotyra, analizuojančią meno ir naujų technologijų santykį); 2) naujas kryptis, atliepiančias pasikeitusius visuomenės poreikius (pavyzdžiui, skaitmeninius humanitarinius mokslus); 3) dialogą tarp humanitarinių, socialinių ir/ar gamtos mokslų, t. y. tematiką, kuriai tarpsritis požiūris yra esminis, apibrėžiant ir tobulinant egzistuojančias tyrimų paradigmas (pavyzdžiui, multimodalines studijas); 4) „slaptuosius“ humanitarinius mokslus, t. y. tematiką, kurią šiuo metu tyrinėja kitų sričių (pavyzdžiui, socialinių mokslų) atstovai, tačiau kuri iš principo savo požiūriu ir metodologija yra susijusi su humanitarų pasaulio vizija (pavyzdžiui, „minkštųjų galių“ teorija, ateities studijos ir pan.); 5) taikomuosius humanitarinius tyrimus.

Numanitarų manifestas

1. Iš naujo apibrėžti humanitarinių mokslų vietą šiuolaikinėje visuomenėje

Tiek dabar yra, tiek ateityje bus, svarbu, kad visuomeninė humanitarinių mokslų pozicija ne tik atliekamų tyrimų, bet ir kasdienybės atžvilgiu būtų aiškiai apibrėžta, matoma. Svarbiausias žodis čia turėtų būti *orumas*. Palyginę, kokia buvo humanitarų (filosofų, intelektualų, menininkų ir kt.) situacija praeityje ir kokia yra dabar, matysime, kad iš visuomenės centro jie atsidūrė pakraštyje (atrodo, žodis *filosofas* šiandien pirmiausia asocijuojasi su žodžiu *bedarbis*). Taigi, suprantama, kad humanitarinius mokslus apėmusi krizė visų pirma reiškia *orumo* krizę.

Kad atgautų orumą, humanitariniai mokslai turi iš naujo apibrėžti savo tapatumą visais lygmenimis - nuo tyrimų temų iki priemonių, kokiomis bus skleidžiami jų rezultatai, pasirinkimo, nuo projektinių paraiškų rašymo iki to, kaip jie *skaito* ir *interpretuoja* pasaulį.

2. Atnaujinti dialogą tarp humanitarinių mokslų ir institucijų pačiais įvairiausiais

lygmenimis

Nors nedaug kas su tuo sutiks, tačiau humanitarams reikėtų pasistengti, kad geriau perprastų šiuolaikinės visuomenės „žaidimo taisykles“. Pirmiausia turėtų liautis mėgavęsi savigaila dėl to, kad institucijos juos užmiršo, ir pradėti daryti tai, ką moka geriausiai: reflektuoti, analizuoti ir žvelgti į priekį.

Institucijos vis mažiau lėšų humanitariniams mokslams skiria todėl, kad šios srities tyrimams, jų supratimu, trūksta konkretumo ir pelningumo. Savo ruožtu humanitarai įsitikinę – jeigu tyrimai būtų konkretūs ir pelningi, jie nebūtų humanitariniai. Toks požiūris istoriškai neteisingas: daugybę humanitarinių tyrimų atliko empirikai ir praktikai, kartu siekdami ir pelno. Brunellesci's nebuvo *pasamdytas*, kad pastatytų garsųjį savo kupolą – jis turėjo varžytis su šešiolika kitų kolegų; aibė nemirtingų meno kūrinių sukurta reklamos ar propagandos tikslais – bemaž populiariausia (po *O sole mio*) neapoliečių daina *Funiculì Funiculà* buvo parašyta reklamos kampanijai, populiariausia Neapolio funikulieriaus linija; filosofija visada buvo pagrindinis įrankis, padedantis suprasti visuomenę ir siūlantis metodus, kaip ją daryti (praktinė etika).

1-ajame manifesto punkte jau minėta, kad atsinaujinimas apima ne tik paraiškų finansavimui gauti teikimą ar kitus formalius dalykus. Iš tikrųjų reikėtų pakeisti ir visą *socialinį* humanitaro įvaizdį. Nežinia, kaip atsitiko, bet „intelektualo“ įvaizdis suskilęs į dvi nieko bendra tarpusavyje neturinčias, netgi susipriešinusias dalis: vienoje pusėje atsidūrė antiinstitucinis „bohemiškas keistuolis“, kitoje – į verslą orientuotas žinių „vadybininkas“. Kadangi pirmasis turi tik talentą, o antrasis – tik pinigų, apie kultūrinį ir intelektualinį progresą galima vien svajoti. Šiame „skilimo“ procese išnyko žinių „architektas“: intelektualas, savo vizijas siejantis su projektavimu, abstrakčias idėjas – su konkrečiu jų įgyvendinimu. Kai kuriems humanitarams atrodo, kad toks personažas būtų netinkamas, o jo laikysena visiškai nauja, tačiau yra atvirksčiai – tai pats seniausias humanitaro įvaizdis iš visų žinomų.*

3. Prisiminti kilnųjį empirinių ir taikomųjų tyrimų meną

Viena iš krizės, aptartos antrajame punkte, priežasčių yra humanitarinių mokslų nesugebėjimas „prabilti“ pasauliui suprantama konstruktyvia ir konkrečia kalba. Net ir dabar kyla pavojus, kad spręsdami klausimus, susijusius su krize, pasinersime į spekuliatyvią metafizinę diskusiją (beje, iš principo nesu nei prieš metafiziką, nei prieš spekuliatyvumą). Tarp daugybės humanitarams prastų naujienų yra ir viena gera: tos institucijos, kurios vis dar turi humanitarinių mokslų programas, suprato, kad pagrindinė šios mokslo srities stiprybė yra gebėjimas kurti *vertės* visuomenę. Kaip matyti iš aukščiau pateiktų pavyzdžių, tai išlaikoma net ir tada, kai humanitariniai mokslai sujungiami su socialiniais.

Filosofas, pasirengęs metafiziniam samprotavimams (o kartu besiskundžiantis, kad nė viena institucija šiam reikšmingam užsiėmimui neskiria finansavimo), galėtų pradėti nuo paprastų klausimų: ar šis procesas kuria *vertę* (nesupraskite klaidingai – nebūtinai kalbama apie *ekonominę* vertę)? Ar ypatingus savo mąstymo įgūdžius taikau tam, kad išspręščiau kokią nors realią pasaulio problemą? Ar kieno nors gyvenimą tai pakeis į

gerą pusę? Net jei atsakymas į visus klausimus yra „ne“, filosofas turi teisę toliau vykdyti savo sumanymą, tačiau jis neturėtų stebėtis, kodėl niekas nesiveržia remti projekto, akivaizdžiai pagrįsto privačiais interesais. Beje, nepamirškime, kad yra ir dar praktiškesnių klausimų. Didis amerikiečių kompozitorius Charlesas Ivesas niekada nesistengė, kad menas taptų jo darbu – jis norėjo išlaikyti teises ir nesirūpinti pareigomis.

Be to, derėtų prisiminti, kad daugelis didžiųjų praeities humanitarų gebėjo didžias vizijas susieti su didžiais veiksmais, o išskirtiniais atvejais padėdavo ir *pagrindą* vizijai *įkūnyti*. Tai ir buvo, pasitelkiant gana banalų pavyzdį, Renesanso – laikotarpio, kai radosi pirmieji humanistai (pagal juos tapomas ir šiuolaikinis humanitaro portretas) – esmė ir pagrindinis pasiekimas. Pavyzdžiui, Leonardo da Vinci'o sukurti *avangardiški* ir *vizionieriški* mechanizmai labai konkretūs, pagrįsti racionaliomis idėjomis.

Gali būti, kad humanitarinius mokslus ištikusi krizė susijusi ne vien su laukiniu neokapitalistiniu šiuolaikinės visuomenės mentalitetu (nors tai – nepaneigiamas faktas), bet ir su tuo, kad daugelis humanitarų yra įstrigę romantizuotoje praeityje arba perėmę madingą postmodernizmo laikų požiūrį, kuris neigia *racionalumą* ir *konkretumą*.

4. *Priminti ir prisiminti, kad humanitarai, skirtingai nei luditai, visada buvo už visuomenės progresą*

Humanitarai, filosofai, menininkai, architektai nuo seno buvo žmonės, *žiūrintys į priekį* (tikslus prancūziško žodžių junginio *avant-garde* vertimas), ir gebėjo numatyti kūrybinius, etinius ar socialinius istorijos posūkius, taikydami tokį mąstymo būdą, kokį, prisimindami anksčiau minėtą argumentą, galėtume vadinti „pragmatiniu samprotavimu“. Jis remiasi visuomenės mechanizmu ir veiksmais tiek plačiąja, tiek siaurąja prasme giliu suvokimu.

Egzistuoja pavojus, kad humanitarai taps *nekritiškais praeities mokslininkais* ir užims tas mokslo nišas, kurios susijusios vien su tradicijomis, folkloru, filologija, istorija, atminties išsaugojimu ir t. t. Nors šios sritys neabejotinai yra labai svarbios (net nereikia aiškinti, kodėl), vis dėlto kyla grėsmė *vertei*. Pavyzdžiui, požiūris, esą „tradicijos turi būti išsaugotos todėl, kad jos yra tradicijos“, paverčia niekais perspektyvią galimybę tyrinėti bendruomenės tapatybę ir *jos ateitį*, nes įkyriai brukamas „senų gerų laikų“ ilgesys. Taip elgdamiesi tyrėjai ne tik nusizengia profesinei etikai, nes leidžia asmeniniams interesams iškreipti objektyvų mokslinį požiūrį. Nesistengdami žengti koja kojon su visuomene, todėl prarasdami galimybę būti jos dėmesio centre, humanitarai rizikuoja ir mokslinius savo tyrimus paversti sentimentaliomis diskusijomis apie praeitį (vietoj deramų jos studijų). Taip dar labiau prarandamas ryšys su realybe.

Pagrindinė humanitarinių mokslų užduotis – „praeitį“ (ar bet kurią kitą temą) tyrinėti organiškai, jautriai, suvokiant, kad praeitis padeda suprasti dabartį ar net prognozuoti ateitį, kaip tą geba tik humanitarai. Jokiu būdu negalima prarasti sąlyčio su realybe, nes būtent humanitarų pareiga pateikti teisingiausias (ir giliausias) metodikas, kaip ją

interpretuoti.

Skaitmeninės technologijos yra vienas geriausių pavyzdžių, kad humanitarai, būdami iš esmės technofobiški, praranda galimybę susieti praeitį, dabartį ir ateitį. Pamatęs elektroninę knygą, dažnas humanitaras ima melancholiškai dūsauti, kad žmonės nebeskaito *tikrų* knygų, kad tuštėja bibliotekos, retoriškai klausia: „Kur visa tai nuves?“ Tačiau kas yra *tikra knyga*? Ar leidinys iki Gutenbergo buvo *netikra* knyga? Nauja tradicija keičia seną: spausdintos knygos yra naujesnė tradicija negu ranka rašyti rankraščiai, jie yra naujesnė tradicija negu akmens raštas, o šis yra naujesnė tradicija negu neartikuliuotos vokalizacijos.

Kyla įtarimas, kad giname ne tradiciją, integralumą ar tapatumą, o tiesiog tai, ką *pažįstame*. Galbūt giname tai, ką *geriausiai žinome*, bet ne tai, kas iš tikrųjų yra geriausia. Bijome „nežinomo“, o susipažinti su juo tingime. Skirtumą tarp brandaus ir senyvo amžiaus išreiškia ne skaičiai – pasenstame tada, kai entuziazmą mokytis ir tyrinėti pakeičia iliuzija, neva jau atradome „tiesą“. Štai kodėl kai kurios pasaulyje pirmaujančios akademinės institucijos (tokios kaip *King's College*, Harvardo universitetas, MIT ir kitos) įdiegė skaitmeninių humanitarinių mokslų (angl. *Digital Humanities*) studijų programas ir jau atlieka tyrimus šioje srityje. Jos sąmoningai atsisako pasenti.

Numanitariniai mokslai siekia ne iš principo priimti visas naujas technologijas (tai detaliau bus aptarta toliau), o tik atkreipti į jas dėmesį: mokslinio pobūdžio kritika, kai tokia yra reikalinga, turėtų kilti iš mokslinių, bet ne iš jausminių paskatų, ir ją būtina pagrįsti mokslo teikiamais įrodymais.

5. *Kalbant konkrečiai, įtemptame ekonominiame, politiniame ir ekologiniame šiandienos kontekste progresas turėtų būti suprantamas kaip veiksmi, orientuoti į gyvenimo kokybę, pagrįsti etiška mąstysena, oria gyvensena ir tvarumu*

Ghandi's pirmasis prabilo apie tai, kad progresas turi būti vykdomas, taikant *tinkamas technologijas*. Šią mintį vėliau pakartojo Ernstas Fritzas Schumacheris. „Progresą“ nebūtinai atspindi kiekvienas naujesnis, didesnis, greitesnis objektas. Kritiniu (o tai reiškia – iš esmės humanitariniu) požiūriu progresas turėtų atliepti tam tikros bendruomenės norus ir poreikius. Iš tikrųjų – ką reikėtų laikyti „tinkamomis technologijomis“? Neretai jos yra tiesiog tos, kurios realiai pasiekiamos, vietinės, lėtos.

Humanitarai turi teorinių įgūdžių, kuriuos galėtų pritaikyti, ugdydami konstruktyvų kritinį požiūrį. Būtų puiku, jei *numanitariniams* mokslams pavyktų atkurti šį interesą, o kartu pasiūlyti veiksmingas ir konkrečias metodikas, kad šie įgūdžiai nebūtų švaistomi abstraktiems, nuo realybės nutolusiems pamąstymams.

Kalbant paprastai, progresas nėra susijęs su ėjimu pirmyn ar atgal. Svarbiausia – eiti *link*. Žmonių, visuomenės, aplinkos, gyvenimo link.

6. *Tikslingai ir su pasididžiavimu skleisti tas vertybes, kurių kitos mokslo sritys nesugeba arba nejaučia poreikio puoselėti*

Tai nereiškia, kad humanitariniai mokslai turėtų diktuoti sąlygas kitiems, atvirksčiai –

tai individualumo ir tapatybės skatinimas pačiu tinkamiausiu būdu. Gamtos mokslai tiria ir kuria dalykus, kurie *leidžia* gyventi, o humanitariniai kuria ir tiria tai, dėl ko *verta* gyventi. Kūrybingumas, grožis, gyvenimo kokybė, ori laikysena, empatija, tolerancija, kultūra, mąstymas – šiuos dalykus humanitarai kuria ir daro geriausiai, būtent tam skirta ši meno ir mokslo sritis. Pranešime „Dalyko esmė“ labai tiksliai suformuluota humanitarinių mokslų misija – jie yra „*respublikos saugotojai*“ (Broadhead et al. 2013: 9).

Jeigu visuomenė ir institucijos atsisako suprasti šių vertybių svarbą, humanitarai privalo ieškoti naujų būdų arba adaptuoti senus, kad perteiktų šią žinią. Visuomenė dėl tokio nesupratimo nekalta – taip jau susiklostė, kad humanitariniai mokslai neteko daugelio savo teisių, tačiau tiesa ir tai, kad humanitarai ėmė pernelyg pasitikėti savimi, mėgėdamiesi ilgalaikiu buvimu visuomenės centre. Tokia laikysena yra iš esmės ydinga, prieštarauja kritiškai ir savikritiškai humanitarinio požiūrio prigimčiai, nes pagrindinė jo užduotis – atmesti bet kokias dogmatizmo užuomazgas.

Humanitarams atėjo sunkūs laikai ir tai tinkamas metas parodyti savo stiprybę, atsparumą, brandą, gebėjimą prisitaikyti, turint omenyje, kad pagal evoliucijos teoriją „prisitaikyti“ anaiptol nereiškia pasiduoti, kaip tik priešingai – kuo labiau išstobulinti savo tiek fizines, tiek protines savybes.

Be to, tai toli gražu ne pirmas kartas, kai humanitarinius ar kitus mokslus apima krizė. Gamtos mokslai nuo savo atsiradimo pradžios radikaliai keitėsi daugybę kartų: būta atvejų, kai reikėjo pakeisti pačią paradigmą ir imtis konkrečių veiksmų. Pavyzdžiui, buvo nelengva atsisakyti ilgus amžius vyravusio tikėjimo, kad Žemė yra visatos centras, arba pripažinti, kad žmogus nėra unikali būtybė, t. y. išgyventi Galilei'aus ir Darwino revoliucijas. Humanitarinių mokslų atstovai galbūt nusiramintų prisiminę, kad ankstesnės krizės – kai nuo Viduramžių perėjome prie Renesanso, kai meno mecenavimas virto meno verslu ir kitos – buvo sėkmingai įveiktos. Nederėtų pamiršti, kad anksčiau minėti radikalūs gamtos mokslų virsmai smarkiai paveikė visą žinijos sritį.

Humanitarų krizė yra susijusi ir su jų tapatybe. Būdami žinių kūrėjai ir *skleidėjai*, jie iš tikrųjų įneša milžinišką indėlį į visuomenės ugdymą, nuolat primena pasauliui, kokios svarbios yra žinios ir kultūra. Humanitarai ne tik suteikė joms turinį, bet ir tapo pagrindiniais jų propaguotojais. Šiandien tai svarbiau negu kada nors anksčiau, nes šiuolaikinė visuomenė jaučia vis mažesnę tiek žinių, tiek kultūros poreikį. Tai, be kita ko, sukelia daugybę pasaulio problemų, kylančių visų pirma dėl įvairiausio pobūdžio diskriminacijos ir netolerancijos, o jos abi yra tiesioginiai neišmanymo padariniai.

Atrodo, humanitariniai mokslai kažkuriuo raidos tarpsniu prarado dalį savo gebėjimų kurti įtikinamą „žinių ir kultūros“ įvaizdį. Studentams „žinios ir kultūra“ darosi vis mažiau įdomios, jaučiamas netgi tam tikras pasipriešinimas – jos laikomos nepraktiškais dalykais, kurių nepritaikysi savo poreikiams tenkinti. Žinoma, gali būti, kad dėl to kalta visuomenė, tačiau vien piktindamiesi ja situacijos nepakeisime. Galbūt permainingų pavyks pasiekti vien pakeitus požiūrį, o gal reikės ir pakovoti, kad atstatytume *status quo*, – bet kuriuo atveju sprendimą *privalome* rasti.

7. Siekti meistriškumo humanitarinių mokslų srityje

Dr. Sheets žodžiais tariant, humanitariniai mokslai privalo atstatyti „*griežtus akademinio meistriškumo standartus*“, kurie smarkiai smuko, susiklosčius nepalankioms aplinkybėms. Nekaltinkime dėl visko visuomenės pokyčių, nes *vien tokio* požiūrio užtenka, kad humanitarų reputacija žlugtų. Vidutiniško lygio tyrimų gausa ir jų keliamas garsus *triukšmas* trukdo institucijoms pastebėti aukšto lygio pasiekimus, o biurokratinės kliūtys gauti finansavimą, išsekvojančios ypač daug laiko ir proto normaliaame pasaulyje išvis neegzistuoja. Tačiau ar *patys* tikrai nesame kalti, kad tos procedūros tokios sudėtingos, o kontrolė perdėta griežta? Ar pripažįstame, kad kai kurie iš mūsų (o gal netgi daugelis) galbūt iš tikrųjų nepakankamai kompetentingi ir išsimokslinę? Ką galėtume atsakyti *sistemai*? (Visiems įkyrėjęs priedainis atseit „humanitarai yra humanitarai“, kaip ir „tradicijos yra tradicijos“ čia netinka.) Kokių pateiksime įrodymų, kad vienas arba kitas tyrimų planas pakeis pasaulį, kad ši arba kitą paveldo objektą būtina saugoti ir tyrinėti būtent mūsų siūlomuoju būdu?

Galbūt „senais gerais laikais“ humanitarams ir nereikėjo tokių įrodymų – filosofinių samprotavimų vertė ar paveldo išsaugojimo klausimai buvo savaime suprantami. Tačiau senais gerais laikais nebuvo tiek daug humanitarų, siekiančių pasidalyti vieną pyrago gabalą, nes tapti humanitaru buvo *daug sunkiau*. Galbūt visi talentingi humanitarai tuo metu užėmė garbingą vietą visuomenėje, tačiau į tą būrelį priimdavo labai nedaugelį. Šiandien pusiausvyra visiškai sutrikusi: humanitarų yra nenormaliai daug, o išteklių humanitarinių mokslų plėtotei skiriama minimaliai. Toks finansavimo sumažinimas, be abejo, neteisingas, juo labiau kad pradėta remti net atvirai pelningas sritis, kaip reikiant nepasidomėjus nei mokslinė tokių projektų svarba, nei kultūrine verte. Tačiau neteisinga būtų manyti, esą taip atsitiko tik todėl, kad šiuolaikinį pasaulį valdo laukinis neokapitalizmas.

Šiuolaikinė visuomenė nusprendė, kad kultūra, menas ir filosofija neturi išliekamosios vertės arba ji yra labai maža. Toks nuosprendis humanitarus užklupo nepasirengusius. Tačiau, nors ir suprasdami, kad jis yra klaidingas, neskubame siūlyti svarių kontrargumentų – kartojame tuos pačius tarsi sugedusi plokštelė. Be to, nesugebame (išskyrus keletą išimčių) prisitaikyti prie pasikeitusios situacijos.

Atėjo laikas įrodyti, kokie kokybiški, tikslingi, pritaikomi ir konkretūs gali būti humanitariniai mokslai. Reikia gerų idėjų? Puiku, nes humanitariniai mokslai susiję su idėjomis. Reikia išmokti naujų šiuolaikinės visuomenės kalbų? Puiku, kalbos yra humanitarinių mokslų sritis. Vienintelis sunkumas, kad reikia būti racionaliems, kukliems ir praktiškiems. Šios savybės kadaise *buvo būdingos* ir humanitarams, deja, su jomis esame praradę ryšį...

Iš anglų k. vertė Aldona Steponavičiūtė

Nuorodos

“Addressing a Decline in Humanities Enrollment” (2013). *Harvard Magazine*. Žiūrėta 2013-10-28: <http://harvardmagazine.com/2013/06/reinvigorating-the-humanities>.

André-Alt, Peter (2012). “Humanities in modern society”. Kalba, skaityta Niujorko universiteto Vokiečių namuose 2012-04-04.

Broadhead, Richard H. et al. (eds.) (2013). *The Heart of the Matter - The Humanities*

and Social Sciences for a vibrant, competitive, and secure nation. Cambridge, MA: American Academy of Arts & Sciences.

Menton, Jane Darby (2013). "Decline of the humanities up for debate". *Yale Daily News*, 2013-09-17. Žiūrėta 2013-10-28: <http://yaledailynews.com/blog/2013/09/17/women-in-the-humanities/>

Nussbaum, Martha C. (2010). *Not for Profit - Why Democracy Needs the Humanities*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Russo, John Paul (1998), „The Humanities in a Technological Society“, *Humanitas*, XI/1: 14-41.

Schmidt, Benjamin (2013). "Sapping Attention". Žiūrėta 2013-10-28: http://sappingattention.blogspot.com/2013_06_01_archive.html.

Sheets, Diana E. "The Crisis in the Humanities: Why Today's Educational and Cultural Experts Can't and Won't Resolve the Failings of the Liberal Arts". *Huffington Post*, 2013-07-15. Žiūrėta 2013-10-01: http://www.huffingtonpost.com/dr-diana-e-sheets/the-crisis-in-the-humanit_b_3588171.html.

Siegel, Lee (2013). "Who Ruined the Humanities?". *Wall Street Journal* 2013-07-12. Žiūrėta 2013-10-28: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887323823004578595803296798048>.

Terras, Marisa et al. (2013) "The Humanities Matter!" *Infographic*. Žiūrėta 2013-1-28: <http://4humanities.org/wp-content/uploads/2013/07/humanitiesmatter300.pdf>.

---

* Tarp kitko, norėčiau visų liberalų, kurie skaito šį tekstą ir piktinasi mano komentarais apie bohema, paklausti: ar pastebėjote, kad dažnas bohemos atstovas tapo naujuoju konservatoriumi? Politinės grupuotės, Facebook puslapiai, tinklaraščiai, kiti vieši „konservatyviųjų bohemos atstovų“ pasisakymai visame pasaulyje pilasi kaip iš gausybės rago. Keičiasi pati socialinio sluoksnio, kuris paprastai laikydavosi kairiųjų pažiūrų, ideologija. Kita vertus, turint omenyje, kad tarp pamatinių bohemos vertybių yra *laisvė* ir *dvasingumas*, toks pokytis nestebina.